

Suomalaisten ajatusmaailmasta ei voi tietenkään puhua puhumatta Kalevalasta. Puuttumatta tässä lainkaan siihen, ovatko Kalevalan tapahtumat joskus todella tapahtuneet ja jos ovat, niin missä, voimme kai kuitenkin ajatella, että Kalevalassa tapaamme suomalaisia ihmisiä, jos kohta myyttisiä, joita kristinusko ei ole vielä ainakaan kovin tuntuvasti koskettanut. Tapaamme, sanoisinko, suomalaiset ilman kristillistä moraalit — tietenkin sellaisina kuin Lönnrot heidät ylöskirjoitti.

Kalevalan peruskertomus, Sammon taonta ja ryöstö, kertoo teosta, joka nykyisen näkemyksen mukaan on selvästi moraaliton. Louhi, Pohjolan emäntä, teettää Ilmarisella tilaustyön, jossa välittäjänä toimii Väinämöinen. Työ toimitetaan ja hinta, Pohjan neiti, maksetaan laillisessa järjestyksessä.

Kaikessa on toimittu hyvän kauppatavan mukaan. Mutta Väinämöinen ei tähän tyydy. Hän varastaa ahneuksissaan kapistuksen, joka on kiistattomasti Louhen oma. Kertomus ei suhtaudu Väinämöiseen kuten roistoon ja varkaaseen. Tarinan roisto on sen sijaan kansansa viisas ja voimakas hallitsija, Louhi.

Kalevalan nuorista hurjista tulee tietenkin mieleen Lemminkäinen, jonka ajattelutapa ja itsehillintä ovat tuollaisen uhmaikäisen kolmi-vuotiaan tasolla.

Kullervo on vihansa ja surunsa riivaama luonnevikainen nuorukainen. Ilmarisen emännän käytös on kummallista: miksi leipoa kivi paimenen leipään?

Mitä kosti kuulu Pohjan neiti laittaessaan petollisen leivän taitamattomana orjana ostetulle Kullervolle? Kostiko oman tavarana olemisensa? Pohjan neidin ja Ilmarisen avioliitosta annetaan kuitenkin sopuisa kuva: Ilmarinen suri äärettömästi vaimonsa kuolemaa.

Varkaus, ryöstö, petos ja isottelu näyttävät olevan Kalevalassa yhtä ansiokkaita tekoja kuin viikinkien saagoissa.

Kalevalaisten sukupuolimoraali

Mielenkiintoista on vähän vilkaista suomalaisten sukupuolimoraalia sellaisena kuin se Kalevalasta heijastuu. Kalevalastahan puuttuu kokonaan kristillisen sukupuolimoraalin mörkö, huora eli kauniisti sanottuna langennut nainen. Myöskään saagoista ei löydy porttoa, jolla on niin merkittävä osa kristillisessä ajattelussa.

Kalevalasta löytyy rakastavia ja kunnioitettuja äitejä sekä tyttäriä ja sisaria, jotka eivät selvästi ole mitään yhdentekevää naiskarjaa. Löytyy myös mielenkiintoinen ainoa neito. Aino-neito on teoriassa perikristillinen naisytyppi, marttyyrineitsyt, joka tuhoutuu välttämättä miehensä. Ainin kohdalla ei kuitenkaan ole kysymys kristillisestä siveellisyydestä, sukupuolimoraalista.

Aino-neidolle tarjotaan kunniallista avioliittoa arvostetun miehen vaimona. Perhe yrittää häntä painostaa. Ainin ainoa vastenmielisyyden syy näyttää olevan se, että Väinämöinen on hänen mielestään vanha ukko. Ymmärrettävä syy nuoren tytön näkökulmasta, mutta ei missään tekemisissä siveellisyyden kanssa, oikeastaan päinvastoin. Itsemurha, Ainin ratkaisu, taas oli kristillisen moraalin kuolemansynneistä kamalin — sellaisen toki tekivät kaikki marttyyrit, mutta nimellisenä surmaajana oli joku muu.

Kyllikin ja Lemminkäisen avioliitto näyttää olevan sellainen, jota sanoisimme moderniksi: vaimo lähtee päiväansseihin, mies ottaa nokkiinsa ja päättää lähteä sotaan. Sanomattakin lienee selvä, että kristillisen moraalin mukaan vaimo ei lähtenyt kylille kisoihin, vaikka mies kuinka sodissa kulki.

Yksi Kalevalan teemoista on sukurutsaus, joka tuhoaa lopullisesti Kullervon. Sisaren makaamista ei tosin mainita Aili Konttisen toimittamassa Lasten kultaisessa Kalevalassa, ettei pienokaisten moraali kärsisi.

Kullervo tekee itsemurhan turmeltuaan sisarensa. Sama toistuu Tuurikkainen-nimisessä kansanrunossa, joka on kuitenkin ranskalaista alkuperää ja kristillisen ajan luomus.

Kullervon ja hänen sisarensa episodi saattaa tietenkin olla kristillisen moraalin hiipivää vaikutusta. Koko sisaren viettelyä ei itse asiassa tarvita: Kullervolla on täysi syy riistää henki itseltään ilman tätä tapahtumaakin.

Kullervon tragediaa lukuun ottamatta Kalevala ei puutu inestikysymykseen, joka taas oli ensiarvoisen tärkeä roomalaiskatoliselle kirkolle, jopa niin tärkeä, että samoihin aikoihin, kun Suomen kirjoitettu historia alkaa, kirkon oli pakko ratkaista, kumpi oli sen kannalta painavampi seikka: inestin välttäminen vai avioliiton pysyvyys.

Verisukulaisuuden perusteella purettiin avioliittoja niin paljon, että lopulta kirkko vuonna 1215 päätyi pitämään avioliiton pysyvyyttä tärkeämpänä. Kielletyt asteet ulotettiin enää neljännen polven sukulaisiin, kun ne aikaisemmin olivat ulottuneet seitsemännen polven sukulaisiin hieman laskutavasta riipuen.

Merkittävää mielestäni on, että Kalevalassa ei tapahdu muita sukupuolimoraalin vastaisia rikoksia kuin Kullervon sukurutsaus.

Kyllikkiäkään ei kylänkäynnistä huolimatta leimata petolliseksi vaimoksi. Kalevalassa ei esiinny uskottomia puolisoita, kun taas kristillisvaikutteisessa eurooppalaisessa runoudessa niitä vilisee kuin hytysiä Lapin soilla.

Kullervon sukupuolirikos Kalevalan ainoa on sitä mielenkiintoisempi, kun tiedämme, että varsin lähellä meitä, nimittäin Latviassa, sisarusavioliitot ja sisarusten väliset rakkaussuhteet olivat yleisiä ja suosittuja aina 1600-luvulle asti. Saksalaisherrojen hallussa olevan Latvian kirkko oli liian heikko saadakseen inestioppinsa läpi lähes pakanallisessa maaorjäväestössä.

Itsemurha ei siis ole Kalevalassa tuntematon, kuten ei myöskään saagoissa. Ainon kuolemaa ei esitetä pelottavana, Kullervon syöksyminen miekkaan on tämän päivän näkökulmasta järkyttävä teko. Kalevalan esimerkki ei juuri kerro, miten muinaissuomalaiset suhtautuivat itsemurhaan. Kansanrunoissa itsemurhia esiintyy jonkin verran, erityisesti miekkaan heittäytyviä miehiä ja hirttäytyviä neitoja. Kalevalan loppu, Väinämöisen lähtö, on hyvin komea itsemurha.

Voitaneen lähteä siitä, että muinaissuomalaisten moraali, jos sellaisesta voidaan puhua, ja varmasti voidaan, oli perin erilainen kuin seuraavan, kristillisen ajan moraali.

Sukupuolimoraali — ainoa moraali

Kristillisen yhteiskunnan erikoispiirre teeman kannalta oli se pakkomielteenomainen mielenkiinto, jota yhteiskunta osoitti seksuaalisuutta kohtaan. Ihmisen yhden kaikkein luonnollisimman toiminnan valvomisesta, oikeastaan sen lähes kokonaan tukahduttamisesta, tuli yhteiskunnan tärkein tehtävä vuosisadoiksi. Tämä ei tietenkään voinut olla syvästi vaikuttamatta ihmisten ajattelutapaan.

Sukupuolimoraali sai ylikorostuneen aseman jo senkin vuoksi, että Paavalin sanojen mukaan sukupuolirikos oli rikos ihmistä itseään vastaan ja sellaisena pahin rikos. Kirkko valvoi sukupuolimoraalia; maan lakihan ei ollut erityisen kiinnostunut ihmisten seksuaalielämästä.

Kirkolliset ja muutkin viranomaiset käyttivät suunnattoman määrän aikaa ja energiaa selvittääkseen, kuka kenenkin kanssa makasi, missä ja milloin, kuka sen näki tai kuuli tai arveli tietävänsä.

Sukupuoliasiat olivat suorastaan pakkomielle monelle papille: Uudenkaupungin kirkkoherra Elias Nicolai veti 1600-luvun puolivälissä oikeuteen arvokkaita porvarisemäntiä ja tivasi heitä tunnustamaan, etteivät he olleet neitsyitä naimisiin mennessään. Syytetyn kymmenien vuosien kunniallinen avioliitto ja aviomiehen vakuuttelut eivät hillinneet kirkkoheraa hänen jumalisessa toimessaan.

Yhteinen rahvas ei suinkaan aina ollut samaa mieltä oppineen oikeuden kanssa. Esi-merkkinä on Halikon kirkkoherran Hieronymus Hinnulinuksen tarina.

Hieronymus Hinnulinus oli surkean köyhä pappipahanen, joka oli Seilin saaren spitaalisten hospitaalissa saarnaajana 1600-luvun alussa. Hinnulinus oli naimisissa, mutta hänen vaimonsa ei halunnut tartunnan pelossa seurata miestään Seiliin. Hinnulinuksen taloutta hoiti muuan Dordei, turkulaisen kultasepän Yrjänä Lillen sisar, joka myös synnytti saarnaajalle lapsen.

Hieronymus Hinnulinusta potkaisu sitten uskomaton onni: hänestä tuli Halikon vakaan ja vauraan seurakunnan kirkkoherra. Nyt jo vaimokin suostui elämään hänen kanssaan Halikon pappilassa. Hinnulinus pyrki kuitenkin pitämään luonaan Dordein ja lapsensa, kunnes asiasta nousi liian suuri meteli ja Hinnulinus lähetti Dordei Lillen Turkuun asumaan.

Halikon kateellinen kappalainen sai aikaan, että Hinnulinus haastettiin Halikon syyskäräjille vuonna 1631 vastaamaan rakkauselämästään. Mielenkiintoinen on rahvaan ja hovioikeuden suhtautuminen asiaan.

Halikkolainen rahvas näki avioliiton, jossa vaimo oli astunut miehensä rinnalle vasta, kun miehellä oli hyvä virka ja kohtalaiset tulot. Dordei Lille sen sijaan oli jakanut miehen kanssa köyhyyden vuodet ja tartunnan vaaran Seilin spitaalisairaalassa, oli synnyttänyt miehelle lapsen ja pitänyt hänestä huolta vaikeat vuodet.

Kirkkoherra halusi nyt leveän leivän päivinä pitää huolen Dordeista ja lapsesta, mikä oli hänelle vain kunniaksi. Halikon lautamiehet ja rahvas selittivät käräjillä, ettei heillä ollut mitään valittamista kirkkoherran suhteen, eivätkä he halunneet uutta kirkkoherraa.

Hovioikeus sen sijaan näki asiassa äärimmäisen vakavan siveellisyysrikoksen ja tuomitsi Hieronymus Laurenti Hinnulinuksen huoruudesta kuolemaan, mikä tuomio sitten pantiinkin täytäntöön.

Tämä oli omana aikanaankin poikkeuksellisen ankara rangaistus. Rikos, johon kirkkoherra oli syyllistynyt, oli yksinkertainen huoruus,

joka ei yleensä edellyttänyt kuolemanrangaistusta. Rikoksen toinen osapuoli oli nimittäin naimaton. Sen sijaan kaksinkertainen huoruus, jolloin kumpikin osapuoli oli tahollaan naimisissa, rangaistiin yleensä kuoleamalla. Siinäkin kuitenkin raatimiesten muodostama raastuvanoikeus tai maalla lautakunta saattoi pullikoida vastaan.

Tuomari ja lautakunta

Paltamolainen talonpoika Yrjänä Tervonen teki kaksinkertaisen huoruusrikoksen maatesaan kajaanilaisen porvarisemännän Valpuri Mustottaren kanssa. Kajaanin raatiherrat hikoilivat kauhuissaan: kuolemanrangaistuksen jälkeen Tervosen jäämistönä olisivat pitäjän vaivashoidolle langenneet leski ja neljä lasta.

Onneksi maanlaki näytti perääntymistien. Tervosen emäntä antoi anteeksi uskottomalle puolisolleen, lupasi jatkaa yhteiselämää hänen kanssaan ja rukoili korkeaa oikeutta säästämään miehen hengen, mihin pyyntöön Kajaanin raastuvanoikeus ilomielin suostuikin. Sopivassa paikassa kuultiin siis mieluummin maanlakia, joka oli suvaitsevaisempi kuin Mooseksen laki, jota siveellisyysrikoksissa taas tavallisesti noudatettiin.

Huoruuden lievin muoto oli salavuoteus, jossa kaksi naimatonta ihmistä makasi keskenään. Kahden täysivaltaisen naimattoman ihmisen sukupuolisuhde lakkasi olemasta rikos vuonna 1926.

Yhteistä rahvasta edustava lautakunta saattoi olla eri mieltä oppineen tuomarin kanssa niinkin raskaissa asioissa kuin noitasyytteissä. Osittain eriävät äänet saattoivat olla terveen järjen sanelemia: Kun suomalaisessa 1600-luvun yhteiskunnassa käytännöllisesti katsoen kaikki ihmiset harjoittivat jonkinsortista taikua, ainakin karjataikoja, oli tolkutonta tuomita joukosta muutama.

Mutta usein kysymyksessä olivat puhtaasti itsekkäät syyt. Syytetty saattoi olla leski, jolla oli pieniä lapsia: lapset joutuivat äidin kuoleman jälkeen pitäjän niskoille. Säälittiin myös aviopuolisoa. Lautakunta ei ymmärtänyt, miten miesparka tulisi toimeen lapsilauman kanssa, jos vaimolta vietäisiin pää.

Mooseksen laki

Protestanttisen opin mukana levisi yhteiskuntaan kuitenkin väistämättömästi vanhatestamentillinen ajatustapa. Armo ei missään tapauksessa saanut käydä oikeudesta, ja oikeuskin oli koston välikappale ja ankaran Jahven lepyttämisväline. Lieventäviin asiahaaroihin ei kannattanut vedota.

1500-luvulla oli vielä tavallista, että oikeus pyrki lieventämään rangaistusta tulkitsemalla rikoksen mahdollisimman vähäiseksi. 1600-luvulla tämä ei käynyt enää päinsä. Suomalaisesta oli tullut oikeaoppinen protestantti, jota hallitsi kaksi isää, kuningas ja pappi, itsevaltiaan hallitsema valtio ja ortodoksisen luterilaisuuden läpitunkema kirkko. Ne säätelivät ja valvoivat jäsentensä jokaista elettä ja ajatusta. Ihmiset pantiin vahtimaan toinen toistaan, iloitsemaan toistensa onnettomuuksista, luovuttamaan ystävänsä rangaistavaksi, pelastamaan oma nahkansa naapurin nahan hinnalla.

Alistettuina, alitajuisten vihansa ja surunsa ahdistamina ihmiset nauttivat siitä vallanhituksesta, jonka veljen vartioiminen heille soi. Valitseva tunne oli pahansuopa kateus, valitseva moraali oli kaksinaismoraali, vallitseva pyhyys oli tekopyhyys ja vallitseva laki oli Mooseksen laki.

Valvonta ja sääteley

Luterilaisen moraalin omaksuminen ei käynyt suinkaan kivuttomasti. Omasta elämästään päättävä Aino, varasteleva Väinämöinen ja isotteleva Lemminkäinen tarvitsivat hirmuisen kurin ennen kuin suostuivat ryhtymään kultivoiduiksi ihmisiksi. Yhteiskunnalla, joka luterilaisen moraalin mukaista ihmistä rakensi, ei ollut varaa antaa periksi missään.

Sääteley ja valvonta oli pakko toteuttaa mitä tiukimmassa muodossa maailmassa, jossa ihmisten käsitys omasta itsestä oli vielä häilyvä. Oman persoonallisuuden rajat olivat utuiset. Nykyaikainen yksilöllinen ihminen oli kehityksensä alkuvaiheissa eikä oikein vielä tiennyt, kuka ja mikä oli. Olemassaolon ulkoinen ja sisäinen epävarmuus oli tuskallinen: se voitiin pitää kurissa vain valvomalla tiukasti oman minän arvoa.

Oman kunnian perään kyseleminen oikeu-

dessa oli mieluisa harrastus. Sillä tavalla selvitettiin hämärän rajamaita: mitä voi sanoa ja mitä ei, mitä ihmisen tuli sietää ja mitä ei. Sakkotaalarit opettivat pitämään suuta soukemmalla ja nyrkit kurissa.

Opittiin, että asioilla oli oma käsittelyjärjestyksensä, että tyhjästäkin rettelöstä täytyi maksaa ja että perättömiä puheita ei kannattanut levitellä. Toistamalla tämän prosessin tuhat kertaa kansa opetteli elämään uudenlaisesti hallitussa valtiossa, jossa ristiriitojen käsittely kuului julkiselle vallalle.

Itsemurha

Opittiin, ettei kukaan ollut vapaa päättämään juuri mistään omaa elämäänsä koskevasta asiasta, kaikkein vähiten juuri omasta elämästään. Kruunulla oli oikeus ottaa alamaiselta pois hänen elämänsä, mutta alamaisella itsellään ei sitä oikeutta ollut.

Itsemurha oli kuolemansynty, kauhistuttava rikos, koska sitä ei voinut katua. Itsemurhaaja joutui helvettiin. Hänen ruumiinsa seivästettiin tai poltettiin kolmen tien risteyksessä. Jos hän oli tehnyt tekonsa mielisairaana, hänet haudattiin erilliseen paikkaan kirkkomaalla eri kaavan mukaan. Ihmiset kestivät mitä järkyttävimpiä olosuhteita ennen kuin — päinvastoin kuin Aino-neiti — ajattelivatkaan itsensä surmaamista.

Itsemurhia tehtiin menneinä vuosisatoina varsin vähän, Suomessa vähemmän kuin Ruotsissa. Suomessa itsemurhia tehtiin niin vähän, että uhrin olivat varmasti suurimmaksi osaksi mielenvikaisia.

Lapsenmurhat

Itsemurhien vähäisyys on osoitus siitä perusteellisuudesta, jolla suomalaiset ajan mittaan omaksuivat kristillisen ajattelun. Toinen tottelevaisuuden, voisi sanoa jopa ahdistuksen, indikaattori olivat lapsenmurhat.

Aviottomia lapsia syntyi hyvin vähän aina 1800-luvulle asti, Suomessa vähemmän kuin Ruotsissa. Lapsenmurhia sen sijaan tehtiin Suomessa enemmän kuin Ruotsissa. Lapsenmurha on siis rikos, jossa naimaton äiti salatun raskauden ja synnytyksen jälkeen surmaa vastasyntyneen.

Lapsenmurhia tapahtuu alueella, jossa sukupuolimoraalin sosiaalinen kontrolli on tiukka ja jossa aviottomaan äitiin suhtaudutaan syrjivästi ja häpäisevästi. Tämän indikaattorin mukaan sukupuolimoraali tai ainakin sen valvonta oli Suomessa tiukempi kuin Ruotsissa.

Lisäksi meillä oli alue, jossa nämä tekijät kärjistyivät hämmästyttävällä tavalla, ja se oli Pohjanmaa. Pohjanmaalla syntyi vähemmän aviottomia lapsia kuin muualla Suomessa, ja siellä tehtiin enemmän lapsenmurhia. Mutta ainakin kolmannes pohjalaisista morsiamista oli raskaana vihille mennessään. Eivätkä nämä sulhasensa kanssa yöjalassa etuottoa ottaneet

morsiamet olleet mitään ymmärtämättömiä pikkutyttöjä: Pohjanmaalla naisten avioitumisikä oli 28 vuotta eli noin viisi vuotta myöhäisempi kuin muualla Suomessa.

Väkivalta

Me tiedämme, että suomalaisella on enemmän kielteisiä tunteita ja vähemmän ystäviä kuin muilla eurooppalaisilla. Me tiedämme, että hän on väkivaltaisempi kuin eurooppalaiset yleensä ja että tämä väkivaltaisuus liittyy erottamattomasti alkoholin käyttöön.

Heikki Ylikangas on teoksissaan yhdistänyt suomalaisen tolkkutoman viinanjuonnin ja sii-

Nykterhets Förenings Sammankomst.

Nykterhetsbalk.

1. Och han stiftade lag för en brokshandlar där och den talade hand för sitt lördag. 2. Och han stiftade lag för en brokshandlar där och den talade hand för sitt lördag. 3. Och den nya medlemmen kom till sig så kallad fastän biten den lekte tillstånd. 4. Ej nå som på brokshandeln eller dess tillhörande nykterhet. 5. Har de det här den vara ty gynnarna sin tygeln av det för att andra handlar. 6. Omkränsten och raglar med knutar och hämlin i krugan och gå så som sm. 7. Dämnis Cognac och Punch hällas strömt i förskud, och de bunta så loppa därpå. 8. Men se Portvin, Champagne, Gambrul Frankel eller så kan du dricka så som du har vil. 9. Kommer fuller hit i köns kan ströta uppåt port eller dricka han med brunsvatten till. 10. Om du ändrar beslut och dig ligger ett rus får du afsked. 11. Äger som som du vill. 12. Och en medlem går fram, och som handlar handlade avsked. 13. Så han stiftade lag för församlingen sin, och hans nygter sig sprida så som. 14. Om han stiftar så lopp, och han nygter så lopp, och han handlade som till sin port.

Tuntemattoman taiteilijan litografia (1830-luku) Raittiusseuran kokouksesta on pilakuva, joka luonnehtii ruotsalaisen raittiusliikkeen vanhinta vaihetta, kohtuukäytön suositusta. Piirroksen alla olevan runon seitsemännessä säkeistössä huomautetaan, että kohtuuden ystävät ovat kieltäneet paloviinan, punssin ja konjakin, mutta että port- ja kuohuviiniä sekä olutta voimme juoda mielin määrin.

Niin Ruotsissa kuin Suomessakin kohtuuden ystävät väistyivät ennen pitkää täysraittiutta vaativan liikkeen tieltä. Alkoholin käytöstä huolehtivat huomasivat pian, ettei metsäläisilmiötä, hurjaa juomista, voida hillitä kohtuuteen maanittelevin suosituksin.

Kuva: Amanita

hen liittyvän huutamisen ja lyömisen metsäläisilmiöön.

Metsäläisilmiö on lyhyesti sanottuna seuraava: Seitsemän junttia tulee Impivaarasta maanantaipäivänä virsikirjat kourassa matkalla kirkkoon. Tietenkin heille nauretaan. Sen sijaan, että juntit nauraisivat makeasti omalle mokalleen, he ryhtyvät hillittömästi hakkaamaan lähimmäisiään. Hävinneinä he kiipeävät korkealle kivelle, juovat päänsä täyteen ja alkavat taas huutaa.

Heikko itsetunto

Metsäläisilmiö, eristyneisyys, yksinäisyys, ujous, arkuus ja pilkan pelko eivät ole pelkästään suomalaisen miehen sielunmaisema. Kyllä ujoutta, arkuutta ja pelkoa löytyy suomalaisesta naisestakin.

Suomalaiselta naiselta on usein puuttunut ystävätär, joka on niin olennainen osa naiskulttuuria. Hän on kasvanut Impivaarassa uudisraivaajan vaimona tai tyttärenä yhtä yksinäiseksi kuin miehensä.

Pelko ja ujous, heikko itsetunto, aiheuttavat kateutta, kyräilyä ja pahansuopuutta. Näitä suomalaiset itse pitävät yleisesti perisuomalaisina ominaisuuksina. Meni melkeinpä mihin tahansa suomalaispitäjään, saa pian kuulla, että juuri siellä ollaan aivan erityisen kateelisia.

Luterilainen ihminen

Suomalaista ihmistähän pidetään erityisenä luterilaisena tuotteena. Katsotaan, että kansamme keskuudessa ovat suurenmoisesti kehittyneet luterilaiset perushyveet: suomalainen on ahkera, tunnollinen, rehellinen, hiljainen ja vaatimaton.

Asia voidaan nähdä myös toisin päin. Valtion ja kirkon kovassa kurissa suomalaisista kasvoi työhulluja ihmisiä, joilla on piinallinen vastuuntunto ja kiinni jäämisen pelko, joilla ei ole mitään sanottavaa eikä hitustakaan itseluottamusta.

Mieleeni nousee väistämättä karmeaa kysymys: olivatko suomalaiset luterilaisia jo ennen kuin Luther oli keksitty? Ottivatko he luterilaisen protestanttisuuden vastaan, koska juuri tämä uskonsuunta teki hyveen siitä, mikä oli

suomalaisille joka tapauksessa välttämätöntä tässä köyhässä maassa, nimittäin kovasta työstä ja vaatimattomasta elämisestä?

Kollektiivinen moraal

Olen tässä käsitellyt aikaa, jolloin yhteiskunta oli kollektiivinen, ja sen moraal

oli tietenkin myös kollektiivisen yhteiskunnan moraal

Kollektiivin moraal

iin kuului uhrautuminen kollektiivin hyväksi: sisarukset eivät ottaneet tilalta saataviaan, vanhukset työskentelivät tilan hyväksi vielä syytingille jäätyäänkin. Ihmiset olivat valmiita lykkäämään avioliittoaan tai luopumaan siitä kokonaan tilan hyväksi.

Kollektiivinen yhteiskunta ei olisi hyväksynyt eikä ymmärtänyt näiden humanistipäivien teemaa ihmisen vapaudesta ja itsenäisyydestä. Jokainen ihminen oli osa kollektiivia. Vapauspyrkimykset olivat sietämätöntä itsekkyyttä, joka saattoi tuhota kollektiivin.

Kollektiivi oli, ja sen oli oltavakin, aina ensi sijalla. Kollektiivi oli välttämätön, jotta selvitettiin hengissä yhteiskunnassa, joka eli hyvin labiilissa tilassa lähellä toimeentulominimiä. Kollektiivin ulkopuolella ei säilynyt hengissä.

Oikeaa ja hyväksyttävää moraal

ia oli siis ajattelu ja toiminta, joka pyrki eliminoimaan kollektiivin edun vastaiset tekijät, kuten esimerkiksi aviottomat raskaudet. Mikään yhteisö ei olisi kestänyt jäsentensä kontrolloimattomaa lisääntymistä.

Moraal

i voi muuttua vasta sitten, kun ihminen itse alkoi muuttua. Vasta privatisoituminen voi tuoda ihmisten mieleen sellaiset käsitteet kuin ihmisen vapaus ja itsenäisyys. Privatisoituminen oli tyypillisesti vaurastuvan yhteiskunnan kristillinen ja eurooppalainen ilmiö, muualla maailmassa suhteellisen tuntematon. Privatisoituminen asetti yksilön onnen, miten hän sen sitten käsittikin, yhteisön hyvän edelle. Tästä seurasi syviä yksilöllisiä ja yhteiskunnallisia ristiriitoja.

Olen pyrkinyt selvittämään sitä, mistä on lähdetty ja mitä tekijöitä me ehkä yhä kansamme ajattelussamme, vaikka emme ehkä niitä tiedosta. Yksilömoraalin alla meissä usein kuitenkin elää kollektiivin moraal

i. Onko se paha asia?

English Summary

Kaari Utrio: Suomalaisten moraali (Finnish Morality)

This article deals with the collective morality of archaic society, with its origins, preservation and gradual demise.

Want and helplessness in the face of the elements made the archaic society collective. Sacrifice for the good of the extended family was part of this collective morality: siblings did not take their rightful inheritance out of the holding and the aged worked for the common good even after they had 'retired' and were being supported by the younger generation. People were prepared to postpone marriage or to reject it altogether for the good of the holding. Each individual was part of the collective. Attempts to achieve independence were regarded as intolerable selfishness, which might destroy the collective.

The collective had priority — moreover, it was essential for it to have priority. It was essential in a

society that was very unstable, and existed near the subsistence level. One could not survive outside the collective.

Thus acceptable morality comprised thoughts and action aimed at eliminating threats to the interest of the collective, such as pregnancy outside marriage: no community could have withstood an unchecked increase in population.

Morality could change only when man himself began to change. Privatization alone leads to the concepts of human freedom and independence. Privatization was typically a Christian and European phenomenon of an increasingly wealthy society; elsewhere in the world it was relatively unknown. Privatization gave priority to individual happiness, however that might have been conceived, at the expense of the good of the community. This resulted in severe individual and social conflicts.

Alkoholipolitiikka Vol. 51: 317—323, 1986